

DESCOPERIRI MONETARE MEDIEVALE DIN CAMPANIA ARHEOLOGICĂ 2020 DE LA REMETEA MARE (JUD. TIMIȘ) – PUNCTUL GOMILA LUI GABOR

*Raoul M. Șeptilici**, *Octavian C. Rogozea***, *Dorel Micle****

Cuvinte cheie: Banatul de Severin, Nicolae Redwitz, Ungaria, Wladislav I, Iancu de Hunedoara, Matia I Corvinul, Ferdinand I al Ungariei.

Keywords: Banat of Severin, Nicolae Redwitz, Hungary, Wladislav I, John Hunyadi, Matthias Corvinus, Ferdinand I of Hungary.

Medieval monetary discoveries from the archaeological campaign 2020 from Remetea Mare–Gomila lui Gabor (Timiș County)

(Abstract)

During preventive archaeological excavations in the area of Remetea Mare commune (Timiș County) in 2020, several medieval vestiges came to light, including nine coins (all silver alloy): Banat of Severin – Nicolae Redwitz (1429–1435?), 1 coin (coin no. 1), Hungary – Wladislav I (1440–1444) 2 coins (coins no. 2–3), Iancu of Hunedoara (1446–1453), 3 coins (coins no. 4–6), Matia Corvin (1458–1490), 2 coins (coins no. 7–8), Ferdinand I (1526–1564), 1 coin (coin no. 9). The preventive research from August–September 2020 completed the series of research in the perimeter of Remetea Mare–2/Gomila lui Gabor site, where several areas were excavated in the late 70s and early 80s of the 20th century. The coins enrich the repertoire of findings of this kind and establish, with high accuracy, a date for the medieval cemetery where they were uncovered.

Cu ocazia desfășurării unor săpături arheologice preventive din arealul comunei Remetea Mare (jud. Timiș)¹ din anul 2020 au ieșit la iveală mai multe vestigii medievale, printre care și nouă monete (toate din aliaj de argint). Dăm mai jos catalogul lor²:

Banatul de Severin

Nicolae Redwitz (1429–1435?)

1. Av. Silueta emitentului din față.

Rv. Urme de scut cu crucea teutonă (?)

Bi, probabil mult circulată, conservare foarte slabă³, M 155⁴, 18.09.2020, MBR 230–252a⁵.

³ Moneta era inițial aproape întreagă, însă foarte oxidată. În urma curățării, datorită oxidării puternice a aliajului în care predomina cuprul, piesa s-a fragmentat într-un miez relativ mare, mai multe bucăți mici, cele mai multe irecuperabile. Din păcate nu s-a putut finaliza procesul de curățare, riscându-se în continuare dezintegrarea piesei. Personal am optat pentru păstrarea monetei în actuala stare. Din studiul ei, având în vedere dimensiunile monetei, și micile urme de relief ce se mai văd, am ajuns la concluzia că e o piesă de la banul Severinului – Nicolae Redwitz.

⁴ M 155 se prezintă sub forma unui mormânt de inhumație, conservat în proporție de 70%, lipsindu-i doar craniul și degetele membrilor superioare și inferioare. Defunctul este așezat în poziție de decubit dorsal, cu mâinile încrucișate și așezate pe bazin. Mormântul este orientat pe axa E-V, cu o ușoară deviație spre NE, capul fiind îndreptat spre vest, iar picioarele spre est. Poziția brațelor (unghiul humeruşilor) și apropierea tibiilor, sugerează posibilitatea ca defunctul să fi fost înfășurat într-un material textil în momentul înhumării. Scheletul are o lungime de aproximativ 1,30 m. În umplutura gropii au fost identificate urme de mortar.

⁵ Vezi MBR, 29–30. Moneta este foarte distrusă.

* Muzeul Național al Banatului, Piața Huniade nr. 1, Timișoara, Romania, e-mail: raoulm7@yahoo.com

** Universitatea de Vest Timișoara, Centrul de Cercetări Interdisciplinare a Patrimoniului Arheologic Mobil și Imobil „Arheotim”, Blv. Vasile Pârvan nr. 4, Timișoara, Romania, e-mail: rogozeaoctavian@yahoo.com

*** Universitatea de Vest Timișoara, Blv. Vasile Pârvan nr. 4, Timișoara, Romania, e-mail: micle_d@yahoo.com

¹ C. F. 402600, 402709.

² Toate piesele sunt ilustrate, numărul de catalog corespunzând cu cel de pe planșă.

Ungaria

Wladislav I (1440–1444)

2. Av. m·WLA(DI)S – LAI·R·EGIS·, în centru cruce dublă cu siglele S – L⁶, c.i., c.p.e.

Rv. Trei steme în medalion treflat (sus în dr. stema polonă, în st. cea lituaniană, iar jos în mijloc cea maghiară)⁷, c.e.

Axa 12, 0,43 g, 13,62–14,5 mm, mult circulată, conservare bună, complex M 190⁸, 28.09.2020, Unger 2, 475⁹, Pohl 114¹⁰.

3. Av. +mOn·ETA WLADISLA·D·EI(GR)¹¹, în centru vulturul polonez, c.i., c.e. (?).

Rv. R·EGIS·Vn(GARI)·E·ET·C·ET·ER¹², în centru stema Ungariei (în prima partiție patru fascii, în a doua crucea dublă), flancată de siglele B – n cu un X deasupra¹³, c.i., c.p.e..

Axa 11, 0,42 g, 16,87–17,7 mm, foarte mult circulată, conservare bună, passim, 04.08.2020, Unger 2, 479 variantă¹⁴, Pohl 124 variantă¹⁵.

Iancu de Hunedoara (1446–1453)

4. Av. T·EmPOR·E – IO·GVBER·, în centru cruce dublă cu siglele B – n cu o stea deasupra¹⁶, c.i., c.p.e.

Rv. +m·R·EGnI·VnGARI·E, în centru scut cu patru fascii, c.p.e., c.i.

Axa 12, 0,41 g, 14,19–14,52 mm, relativ puțin circulată, conservare bună, M 175¹⁷, 21.09.2020, Unger 2, 490¹⁸, Pohl 130.

5. Av. T·EmPOR·E – IO·GVBER·, în centru cruce dublă cu siglele n – a¹⁹, c.i., c.p.e.

Rv. +m·R·EGnI·VnGARI·E, în centru scut cu patru fascii, c.p.e., c.i.

Axa 5, 0,33 g, 13,61–14,7 mm, relativ puțin circulată, conservare bună, complex 60, 18.08.2020, Unger 2, 490, Pohl 130 variantă (la sigle)²⁰.

6. Av. T·EmPOR·E – IO·GVBER, în centru cruce dublă cu siglele h – X (?)²¹, c.i., c.p.e.

Rv. +m·R·EGnI·VnGARI·E, în centru scut cu patru fascii, c.p.e., c.i.

Axa 9, Ag, 0,37 g, 13,2–14,12 mm, relativ puțin circulată, conservare mediocră, M 60²², 24.09.2020, Unger 490, Pohl 130²³.

Matia I Corvinul (1458–1490)

7. Av. + m·mAT+ m·mnGARI·E²⁴, în centru scutul maghiar (în câmpul I patru fascii, în câmpul II cruce dublă) suprapus cu un altul identic (dublă baterie, dezaxată cu circa 125°), c.i., c.p.e.

Rv. PATRON – VnGA(RIE), în centru Madona cu Pruncul, încadrată de *cruce dublă – cruce dublă*²⁵, posibil c.i., c.p.e.

⁶ Siglele monetăriei din Sighișoara, e foarte greu de stabilit exact un număr de catalog.

⁷ Termenii de dr. și st. sunt folosiți în sens heraldic și nu cei ai privitorului.

⁸ Moneta a fost descoperită în zona toracelui. M 190 se prezintă sub forma unui mormânt de inhumație, scheletul fiind conservat în proporție destul de ridicată (aproximativ 70%), lipsindu-i doar oasele celor două picioare (cu excepția femurelor, care s-au păstrat). Au fost afectate ușor bazinul defunctului și coastele acestuia. Defunctul a fost așezat în poziția de decubit dorsal, cu mâinile așezate pe abdomen. Mormântul este orientat pe axa E-V, capul fiind îndreptat spre vest, iar picioarele spre est. Lungimea scheletului este de 1,10 m.

⁹ Datată în Unger 2 la 1440. Vezi Unger 2, 42, pl. XXV.

¹⁰ Datată de Pohl în 1440–1441. Vezi Pohl, 61.

¹¹ GR, din cauza uzurii, nu se mai vede deloc, dar acolo este loc doar pentru două litere, deci excludem varianta GRA cum apare pe alte exemplare. Vezi Pohl, 62 și 65.

¹² Pe alocuri legenda se vede foarte slab din cauza uzurii.

¹³ Siglele monetăriei din Buda. Vezi Pohl, 70.

¹⁴ Datată în Unger 2 în 1444. Vezi Unger 2, 42, pl. XXV.

¹⁵ La Pohl 124 apar următoarele legende Av.: +mOn·ETA WLADISLAI·D·EI·GR, Rv.: R·EGIS·VnGARI·E·ET·ET·ER, însă la această variantă nu apar emisiunile de la Buda, care însă apar la Pohl 117 (datată de Pohl în 1442) care are legendele: +mOn·ETA·WLADISLAI·D·EI·GRA / R·EGIS·VnGARI·E·ET·C·ET·ERA. Este normal să existe mai multe variante, nici un catalog numismatic nefiind exhaustiv. Noi am dat varianta cea mai apropiată de ce am avut.

¹⁶ Siglele monetăriei din Buda. Vezi Pohl, 70.

¹⁷ Moneta a fost descoperită în zona abdomenului. M 175 se prezintă sub forma unui mormânt de inhumație, conservat în proporție de 50%, fiind conservat doar craniul, o parte din membrele inferioare, membrele superioare, precum și fragmente de vertebre, bazin și coaste. Defunctul este așezat în poziție de decubit dorsal, cu craniul înclinat spre stânga (nord). Mormântul este orientat pe axa E-V, cu o ușoară deviație spre NE, capul fiind îndreptat spre vest și picioarele spre est. În umplutura gropii au fost descoperite fragmente de cărămidă și mortar.

¹⁸ Datat de autor în 1446. Vezi pag. 42, pl. XXVI.

¹⁹ La Pohl nu apar aceste sigle. În schimb apar n – A și N – a care ar fi monetăria de la Baia Mare. Probabil și această piesă a fost emisă la Baia Mare. Vezi Pohl, 70.

²⁰ Pohl o datează în 1446. Vezi Pohl, 70. La fel și Unger (42, pl. XXVI).

²¹ Siglele mai mult se intuiesc decât se citesc. Probabil că sunt acestea, care ar fi ale monetăriei din Sibiu. Vezi Pohl, 70.

²² Moneta a fost descoperită pe partea dreaptă a pieptului (la scoaterea scheletului). Oasele inferioare ale piciorului stâng sunt deranjate.

²³ Pohl o datează în 1446. Vezi Pohl, 70. La fel și Unger (42, pl. XXVI).

²⁴ Această grafie apare datorită dublei baterii (avem două legende identice suprapuse, fiind lizibilă legenda dată).

²⁵ Probabil K – *cruce dublă* (greu citibil datorită dublei baterii), siglele monetăriei de la Kremnica (germ. Kremnitz, magh. Körmöcbánya). Vezi Pohl 181.

Dublă baterie a aversului, axa 7 (12²⁶), 0,45 g, 16,24–16,7 mm, puțin circulată, conservare bună, complex M 182²⁷, 23.09.2020, Unger 2, probabil 573, Pohl probabil 183²⁸.

8. Av. + m· mATH·EI(.R.h)VnGA[RI]·E²⁹, în centru scutul maghiar (în câmpul II cruce dublă), c.i., c.p.e.

Rv. (P)ATRON – V[nGARIE], în centru Madona cu Pruncul, încadrată de siglele B – (?), c.p.e.

Axa 9 (?), mediu circulată, foarte slab conservată (ruptă în mai multe bucăți – foarte probabil în timpul descoperirii, lipsă fragmente din ea³⁰), M 174³¹, 2020, Unger 2, probabil 573, Pohl probabil 183³².

Ferdinand I (1526–1564)

9. Av. ·FERDINAND·D·G·R·VNG(·?)1529, în centru stema Ungariei, c.i.p., c.e.p.

Rv. PATRONA · – · VNGARIE, în centru Madona cu Pruncul, încadrată de siglele K – B, c.p.i., c.p.e.

Axa 2, Ag, 0,28 g, puțin circulată, slab

²⁶ A doua axă (considerată aleatoriu de noi) datorată dublei bateri.

²⁷ Moneta provine din zona abdomenului. M 182 se prezintă sub forma unui mormânt de inhumație, conservat în proporție de 50%, fiind conservate craniul, membrele inferioare, membrele superioare, o parte din bazin și din vertebre. Defunctul este așezat în poziție de decubit dorsal, cu mâinile așezate pe lângă corp și capul îndreptat spre stânga (nord). Mormântul este orientat pe axa E-V, cu o ușoară deviație spre NE, capul fiind îndreptat spre vest și picioarele spre est.

²⁸ La ambii autori piesa e datată 1482–1490. Vezi Unger 2, 46, pl. XXXI și Pohl, 181.

²⁹ Piesa fiind ruptă, nu se vede bine legenda, care este și parțial lipsă. Probabil că este aceasta.

³⁰ Motiv pentru care nu are sens cântărirea și măsurarea diametrului.

³¹ Un mormânt cu un inventar relativ bogat. Aici au fost descoperite: fragmente de cercei din cupru, fragmente de piese de tip moș/babă și o piesă din cupru și fier, ascuțită la un capăt, lungă de cca. 16 cm, lată de 1,4 cm. Piesa are cinci nituri pentru aplicarea pe lemn. În interior piesa mai păstrează fragmente din lemn și patru mărgeluțe cu diametrul de 0,4 cm. M 174 se prezintă sub forma unui mormânt de inhumație, conservat în proporție de 40%, fiind conservate doar părți din membrele inferioare și superioare, craniul și fragmente de vertebre și coaste. Defunctul este așezat în poziție de decubit dorsal, cu mâinile așezate pe lângă corp. Mormântul este orientat pe axa E-V, cu o ușoară deviație spre NE, capul fiind îndreptat spre vest și picioarele spre est. Moneta provine din zona cutiei toracice. În umplutura gropii au fost identificate fragmente de mortar. Scheletul are o lungime de aproximativ 1,20 m, acesta aparținând cel mai probabil unui sub-adult (copil).

³² La ambii autori piesa e datată 1482–1490. Vezi Unger, 46, pl. XXXI și Pohl, 181.

conservată (ruptă în cinci bucăți³³), complex 20³⁴, 17.08.2020, Unger 1, 55³⁵.

Suprafața cercetată preventiv în lunile august-septembrie 2020 a completat într-o mică măsură seria cercetărilor arheologice din proximitatea sitului Remetea Mare–2/*Gomila lui Gabor*³⁶, care se află la numai 100 m sud. Nu este exclus ca zona cercetată în 2020 să fie parte integrantă a sitului amintit anterior, sit în care cercetările au început încă din anul 1972 când a fost practicat un sondaj³⁷. Ulterior aici, sub coordonarea cercetătorilor Florin Medeleț și Alexandru Rădulescu, au avut loc în intervalul cuprins între anii 1977–1991 mai multe campanii de cercetare, care au vizat cunoașterea locuirii hallstattiană³⁸, a locuirii medievale, dar și a necropolei din sec. XIV–XVII³⁹.

Cercetarea preventivă a fost determinată de o nouă perieghză realizată în iarna anului 2020 de către un colectiv de arheologi de la Universitatea de Vest din Timișoara. Perieghza a relevat o nivelare a zonei aflate la nord de *Gomila lui Gabor*, mai exact îndepărtarea solului până la adâncimea de -0,8 m de la nivelul actual de călcare și – din păcate – deranjarea unor morminte de inhumație, dar și afectarea parțială a unei clădiri din cărămidă. După constatarea distrugerii sitului și parcurgerea procedurii legale s-a trecut la efectuarea unui diagnostic arheologic intruziv în luna decembrie a aceluiași an.

Zona cercetată (S1/2020)⁴⁰ a suprapus doar o parte din zona afectată de lucrările de nivelare și doar o parte din suprafața pe care s-a constatat, în urma diagnosticului, extinderea necropolei. Suprafața cu numerele C.F. 402600, 402709 se află la 1,14 km E-SE de Biserica ortodoxă din Remetea Mare, la 2,99 km NE de Biserica ortodoxă din Bucovăț și la 4,64 km NV de Biserica

³³ Probabil în momentul descoperirii.

³⁴ Mormânt de inhumație. Stare de conservare păstrat cca. 99%, lipsesc doar falangele picioarelor. Poziția defunctului: întins pe spate, capul spre V, fața spre V, palmele pe piept, palma dreaptă peste palma stângă. Umplutură: sol negru, lutos, cu fragmente de cărămidă și mortar. În zona craniului, mai precis la NV de acesta, sunt depuse alte două crani (denumite 20A și 20B).

³⁵ Vezi Unger, 7, pl. III.

³⁶ Zona din proximitatea *Gomilei lui Gabor* a fost cercetată perieghetic de către un colectiv condus de Dorel Micle și Liviu Măruia în 2006 și 2010 (vezi Măruia *et alii* 2011, 389–409).

³⁷ Medeleț 1991, 63.

³⁸ Medeleț 1991, 63–84.

³⁹ Rădulescu 1999–2000, 64 și nota 111.

⁴⁰ Pentru efectuarea acestor cercetări un rol important l-au avut informațiile și fotografiile furnizate de Valentin Cedică și Petru Rogoza, cărora le mulțumim și pe această cale.

ortodoxă din Bazoșu Nou. Din punct de vedere geografic, perimetrul supus cercetării se află în Câmpia Timișoarei, în zona dintre râul Bega și Dealurile Lipovei. La nivel general această subunitate de relief este caracterizată în primul rând printr-o activitate de subsidență, ceea ce conferă câmpiei planeitate și altitudini reduse comparativ cu unitățile de relief ce o înconjoară. Curbele de nivel indică o cădere ușoară de pantă dinspre NE către SV, de la 97,5 m la 94,6 m altitudine în zona râului Bega. Perimetrul investigat se află pe la 94,6 m altitudine, pe prima terasă mai înaltă a Begăi, posibil un grind ce se înalță dintre mlaștinile ce îl înconjurau.

Suprafața cercetată⁴¹ a însumat 723 mp și a fost preluată de la -0,8 m. Pe acest plan au fost identificate 183 de complexe arheologice, mai exact 173 de complexe cu caracter funerar (morminte de înhumare medievale), o clădire din cărămidă, două gropi menajere preistorice atribuite culturii Basarabi din prima epocă a fierului, două gropi menajere atribuite sec. IX-X și patru complexe care nu au putut fi atribuite cronologic și cultural.

Monetele descoperite în unele morminte permit încadrarea acestora în Evul mediu târziu, mai exact în sec. XV-XVI. Au fost descoperite nouă monede din argint. Sub aspectul contextului arheologic, opt au un context clar (morminte de înhumare), iar una a fost descoperită în pământul provenit de la raderea suprafeței. În ceea ce privește starea de conservare, două monede sunt fragmentate puternic, una este slab conservată, iar șase sunt bine păstrate. Pe lângă datarea mormintelor și a cimitirului în sine, monetele îmbogățesc repertoriul descoperirilor numismatice medievale din Banat⁴².

⁴¹ Echipa de cercetare a fost compusă din specialiști ai Universității de Vest, absolvenți și studenți ai Universității de Vest și studenți ai Universității Politehnica din Timișoara: Bogdan Alin Craiovan, Silviu Edmond Ene, Diaconu Alin, Silviu Felix Iliuță, Alexandru Ciurea, Alexandru Munteanu, Ioan Sapia, Lucian Micle, Mihai Iordache, Bogdan Hoancă, Daniel Hex.

⁴² Pentru mai multe detalii vezi raportul de săpătură întocmit de Octavian C. Rogoza. Prezenta lucrare a fost subiectul comunicării omonime susținută de Raoul M. Șeptilici și Octavian C. Rogoza la al LI-lea Simpozion de Numismatică al Societății Numismatice a Banatului Timișan, Timișoara, 8 mai 2022.

BIBLIOGRAFIE

- Măruia *et alii* 2011
L. Măruia, D. Micle, A. Cîntar, M. Ardelean, A. Stavilă, L. Bolcu, O. Borlea, P. Horak, C. Timoc, C. Floca, L., *ArheoGIS. Baza de date a siturilor arheologice cuprinse în Lista Monumentelor Istorice a județului Timiș. Rezultatele cercetărilor de teren*, Cluj-Napoca (2011).
- MBR
G. Buzdugan, O. Luchian, C.C. Oprescu, *Monede și bancnote românești*, București (1977).
- Medeleț 1991
F. Medeleț, O locuință hallstattană de la Remetea Mare-„Gomila lui Gabor” (jud. Timiș). *ThD*, XII, 1–2 (1991), 63–84.
- Pohl
A. Pohl, *Évszámnelküli magyar denárok és obolusok 1308–1502*, Budapest (1972).
- Rădulescu 1999–2000
A. Rădulescu, Cercetări de arheologie medievală în Banatul de Câmpie. Scurt istoric. *SIB*, XXIII-XXV (1999–2001), 45–87.
- Unger 1
E. Unger, *Magyar éremhatározó. Ujkor*, I füzet, Budapest (1958).
- Unger 2
E. Unger, *Magyar éremhatározó. Középkor*, II füzet, Budapest (1960).

ABREVIERI

- Bi – bilon, aliaj din argint cu o cantitate foarte mică de metal prețios.
CF – carte funciară
c.(p.).e. – cerc (perlat) exterior
c.(p.).i. – cerc (perlat) interior
dr. – dreapta.
M – mormânt.
S – secțiunea
st. – stânga.

Pl. I. Monete de la: 1. Nicolae Redwitz, ban de Severin. 2–3. Wladislav I, rege al Ungariei. 4–6. Iancu de Hunedoara, vicerege al Ungariei. 7–8. Matia I Corvinul, rege al Ungariei. 9. Ferdinand I, rege al Ungariei. / *Coins from: 1. Nicolae Redwitz, ban of Severin. 2–3. Wladislav I, king of Hungary. 4–6. John Hunyadi, regent of Hungary. 7–8. Matthias Corvinus, king of Hungary. 9. Ferdinand I, king of Hungary.*

